

KONCZ KATALIN

A nők esélye a parlamentben – húsz év távlatából

Magyarországon a rendszerváltás és az európai uniós csatlakozás nem hozott lényeges minőségi változást a női esélyegyenlőség kezelésében, a nők esélyeinek javulásában a politikai hatalom szféráiban. A nőkérdés nem szerepelt és nem szerepel a megoldandó társadalmi-gazdasági feladatok prioritásai között. A kedvezőtlen tendencia sokféle, egymással is összefüggő okkal magyarázható, s a változtatás igénye a társadalom, a gazdaság, a kultúra minden területét érinti. Tapasztalatok szerint hatékony külső európai uniós nyomásra nem lehet számítani, a női esélyegyenlőség javítását célzó határozatok gyakorlati végrehajtásában mutatkozó hiányosságoknak nincs semmilyen következménye. A belső társadalmi erők közül a civil nőmozgalom megerősödése lehet a jövőben az a politikai tényező, amely a pártokban, a kormányban és a tömegkommunikációban tudatosítja a nőpolitika és női érdekvédelem komplex rendszere kiépítésének szükségességét.

Az esélyegyenlőség kérdésével foglalkozó szakemberek és a közvélemény bővülő körében ma már elfogadott vélekedés, hogy a demokrácia alapvető követelménye a különböző társadalmi csoportok – így a nők és a férfiak – érdekeinek megjelenítése a politikai döntési folyamatokban közvetlen módon és a képviseleti demokrácia útján. A nemek szerint kiegyensúlyozatlan politikai intézményrendszert a szakirodalom a „demokrácia deficitjeként” értékeli.¹ A követelmény érvényesítésének mikéntje azonban számtalan kérdést vet fel. Létezik-e önálló, elkülönült női érdek és miként jellemezhető? Megfogalmazható-e közös érdek az erőteljesen strukturált nők társadalmi csoportjára? Vannak-e markáns különbségek nők és férfiak érdekei között? Ha vannak, kik képviseljék azokat? Vajon az adott társadalmi csoport tagja képes-e erőteljesebben és hitelesebben érvényesíteni a csoport érdekeit, amennyiben a személyes érintettség révén átérzi a probléma lényegét? Vagy nincs jelentősége a közvetlen érintettségnek, s a politikusi kompetenciák része a képesség, hogy felismerjék és érvényesítsék a heterogén érdekeket? Van-e különb-

¹ Lásd többek között Inter-Parliamentary Union, 1997, 2008.

ség a női és férfi politikusok érdeke, értékrendje, aspirációja, látásmódja között? A kérdések sora folytatható.

Ezek az alapvető kérdések még a szakirodalomban sem egyértelműen tisztázottak. Randall összegzésében: „Amint azt a feministákon belüli megosztottság és viták is mutatják, nem létezik olyan egyszerű és egyedi meghatározottságú politikai szereplő, amely a »nők« kategóriájába sűrítendő lenne, s úgyszintén »a nők« érdekeit sem lehet egyértelműen behatárolni.” (Randall, 2003:275–76). Az alapkérdések megválaszolása nélkülözhetetlen a tömegek cselekvését vezérlő nőpolitika megfogalmazásához. A jelen tanulmány a nők parlamenti részvételének bemutatásával foglalkozik, a fenti kérdésekben folyó szakirodalmi álláspontok és viták bemutatása meghaladja a lehetséges terjedelmi korlátot.²

A nők és férfiak társadalmi szerepei, helyzete, elhelyezkedése a társadalmi hierarchiában különböző, ebből következően *érdekeik is eltérőek*. De a nők társadalma sem homogén, hanem számtalan dimenzió mentén strukturált, s az egyes nőrétegek érdekei jelentősen különböznek egymástól. A magas képzettségű nők például inkább vállalnak sorsközösséget a hasonlóan képzett férfiakkal, semmint a perifériára sodródott írástudatlan nőkkel. Kérdés, hogy megfogalmazható-e olyan közös érdek, amely köré a nők egységesen felsorakozhatnak?

A válasz a közös női sorsban keresendő.³ A közös a női sors a biológiai létük és az ebből fakadó jellemzők. A női érdekek közös halmaza ebben a szférában fogalmazható meg. Ezért találnak jobban egymásra a különböző társadalmi helyzetű nők a testükkel való rendelkezés különböző kérdéseiben. Közös sors továbbá az azonos társadalmi-foglalkozási csoporton belüli hátrányos társadalmi helyzet a jobb pozícióban levőkhöz (férfiakhoz) viszonyítva. Az eltérő társadalmi réteghez tartozás azonban megosztja a nőtársadalmat, és kérdés, hogy mennyire tudnak azonosulni, mennyire szolidárisak nőtársaik őket nem, vagy másként érintő problémáival.

A politikus nők szerepvállalása kapcsán gyakran felmerülő kérdés, hogy vajon különbözik-e és miben a politikus *nők és férfiak értékrendje, látásmódja*, aminek érvényesülése közelebb visz a valóság megismeréséhez, a társadalom hatékonyabb és humánusabb működtetéséhez? A mindennapokban tapasztaljuk, és számtalan felmérés igazolja, hogy nők és férfiak értékrendje, felfogása különbözik. Az Interparlamentáris Unió felmérése⁴ is alátámasztja ezt a vélekedést: a megkérdezett politikusok 90 százaléka úgy véli, hogy a parlamenti képviselők sajátos nézőpontot képviselnek, mások a *prioritásaik* és a férfiakétól eltérő perspektívát

² Részletesen foglalkozom ezekkel a kérdésekkel *Nők a politikai hatalomban* című könyvemben (Koncz, 2006).

³ „A nő igenis nőnek születik, a férfitől eltérő, beprogramozott fizikai sorssal és az e különbségekhez kapcsolódó összes pszichológiai és társadalmi következménnyel.” (Sullerot, 1983:31)

⁴ A felmérés arra keresett választ, hogy mit tesznek a parlamentek a nemek szerinti esélyegyenlőség megteremtése érdekében. 110 ország 272 képviselőjét vonták be a kérdőíves felmérésbe, és 20 képviselőjével készítettek személyes interjút. Igyekeztek tekintettel lenni a kiegyensúlyozott nemi arányokra: a megkérdezettek 40 százaléka férfi volt (Inter-Parliamentary Union, 2008:4).

TANULMÁNYOK

visznek be a politikába. Fontosnak tartják a biztonságot, preferálják a szociális kérdéseket, a gyermekgondozási intézményrendszer- és gyermekintézmények fejlesztését, érzékenyek az egyenlő bérezés megvalósítására, a nyugdíjasok helyzetére, a népesedési kérdésekre, a szegénység felszámolását szorgalmazzák, fellépnek a nemek elleni erőszak minden formájával szemben.⁵ A nők azonban nem „jobb emberi minőségük” miatt érzékenyek a szociális kérdésekre, melyeket nagyobb létszám és érdekérvényesítő erő mellett nyíltan tudnak és mernek vállalni, hanem ezen tulajdonságaik a társadalmi szerepeik (gyermek- és családgondozás) erőterében formálódtak.

A közvetlen érintettség igénye az érdekérvényesítés hatékonysága szempontjából megkérdőjelezhető. Ha a kiválasztódás, ill. kiválasztás kritériuma a politikai posztokra a közvetlen érintettség lenne, akkor a nőképviseleőknek pontosan le kellene képezniük a nőtársadalom struktúráját. A nők azonban nem saját nemük képviselőjeként vannak jelen a hatalomban, sőt magukat sem nőként jelenítik meg (Nash, 2003). A hazai nőképviseleők többsége is ekként nyilatkozik.⁶ Hazai és nemzetközi terepen egyaránt tapasztalhatjuk, hogy a nők növekvő parlamenti részvétele mellett még nem biztosított a női érdekek artikulálása, és csak csekély női hatásról lehet számot adni a világ sok országában a politikai döntéshozatali szférákban. A huszadik század több nagy formátumú nőpolitikust termelt ki,⁷ többségük azonban egyáltalán nem foglalkozott a nőkérdéssel.⁸ Ahhoz, hogy első számú vezetők lehessenek, az ország sorskérdései, pártjuk politikája szerint határozták meg a prioritásait, amelyek között a női esélyegyenlőség igénye ritkán szerepel.

Az Interparlamentáris Unió idézett felmérésében a megkérdezett képviselők szerint a nők beáramlásával némi változás tapasztalható a parlamenti nyelvezetben, amely kevésbé agresszív, tekintettel a nők jelenlétére (Inter-Parliamentary Union, 2008). Nálunk még ez a csekély hatás sem érzékelhető. Az országok többségében a nők térnyerése ellenére a parlamenti tematika nélkülözi a nők helyzetét érintő, alapvető kérdések megvitatását, a nemek közötti egyenjogúság ritkán szerepel a

⁵ Hazai vizsgálat szerint is a nőképviseleők gyakrabban vetnek fel a nők helyzetével kapcsolatos kérdéseket, mint a férfiak. (Palasik, 2007)

⁶ Randall ennek ellenkezőjét hangsúlyozza: a politikai világában, ahol a férfi érdekek dominálnak „mindennél fontosabb, hogy a nők mint nők jelenjenek meg a politikai porondon”. (Randall, 2003:261)

⁷ Többek között Margaret Thatcher (Egyesült Királyság), Kim Campbell (Kanada), Edith Cresson (Franciaország), Mary Robinson (Írország), Golda Meir (Izrael), Tansu Ciller (Törökország), Indira Gandhi (India), Benazir Bhutto (Pakisztán), Corazon Aquino (Fülöp-szigetek), Eva Duarte Peron (Argentína), Winnie Madikizela-Mandela (Dél-Afrika), Gro Harlem Brundtland (Norvégia), Vigdis Finnbogadóttir (Izland) és a sort folytathatjuk. Részletesebben lásd: http://www.guide2womenleaders.com/women_state_leaders.htm Letöltés: 2010-06-05.

⁸ A tanulmányban nőkérdésnek a nők helyzetét érintő jelenségeket tekintem. Jogos felvetés lehet a pontosabb definíció igénye, amellyel a szakirodalom is adós. Nőkérdés lehet a nőknek és/vagy a nőkről szóló, a nők által művelt tevékenységekhez kapcsolódó problémák sora, a nőkre közvetlenül és/vagy közvetve ható jelenségek halmaza. Az elméleti tisztázás igényével fellépő tanulmánynak ezeket a kérdéseket illik tisztázni. Jelen tanulmánynak nem ez a célja.

napirendben. A pártok kevésbé törődnek a női érdekek képviselésével, a parlamentek többségében a felmérés szerint nem érvényesül a „gender mainstreaming”, azaz hogy minden döntésnél mérlegeljék a döntések nemekre gyakorolt hatását (Inter-Parliamentary Union, 2008).

A nők csekély befolyása kis létszámukkal magyarázható. Nemzetközi tapasztalatok szerint a „kritikus szint” (egyharmad körüli érték) hozza létre azt a támogató közeget, amelyben a nők vállalják a női érdekek képviselését, érezhetően alakítják, befolyásolják a törvényhozó szervezet kultúráját, tematikáját, a közvélemény felfogását. Az idézett felmérésben a megkérdezett politikusok 86 százaléka tapasztalta, hogy minél nagyobb a parlamentben a nők aránya, annál nagyobb mértékben befolyásolják az intézmény atmoszféráját, a kérdésfelvetések prioritásait, annál könnyebb a nemek szerinti kérdések napirendre tűzése és tárgyalása. A jelen és a távlat kettős nézőpontját érvényesítve azért célszerű szorgalmazni a jelenben a nők nagyobb arányú részvételét a politikai döntéshozatalban – még akkor is, ha magatartásukban, törekvéseikben ma még nem sokban különböznek a férfiaktól –, mert csak ily módon érhető el az a *kritikus tömeg*, ami mellett már érezhetően alakítható a politika világa egy elfogadóbb, empatikusabb, humánusabb rendszerre. A nemzetközi terepen a *skandináv államok* nyújtják a legjobb példát arra, hogy ez nem realitást nélkülöző elvárás. A nők a politikai osztály részeseivé válhatnak, sikeresen beépülnek a politikai döntéshozatali folyamatokba, szervezetekbe, és alakítják a politika világát. A nők által inkább felkarolt kérdések bejuttatása a politikai döntéshozatali folyamatba kiszélesíti a döntéshozók látóterét, érzékenyíti őket a társadalmi problémák iránt, hozzájárul a nőbarát politikai kultúra kialakulásához, az esélyegyenlőség előmozdításához.

A nagy áttörés a skandináv államokban a nyolcvanas években következett be. Többségük *kvótákat* vezetett be, minek nyomán a nők tömegesen kerültek be a politikai döntéshozatal intézményeibe, ahol meghatározták a pártpolitika tematikáját, és hangsúlyt helyeztek a nők nagyobb arányú részvételét célzó stratégiák kidolgozására. Ezzel párhuzamosan a *nőmozgalmak* aktivistái és a női érdekek szószólói egyre erőteljesebben hallatták hangjukat, rávették a pártokat, hogy foglalkozzanak a nemek esélyegyenlőségének kérdéseivel, amely egyre inkább a politikai verseny részévé vált (Lovenduski, 1993).

A politikai hatalombeli részvétel *különböző intézményekben* valósul meg: a törvényhozó és végrehajtó hatalom keretében, a pártokban, az érdekvédelmi szervezetekben. A nemzetközi szakirodalom a nők parlamenti részvételét *esélyegyenlőségi mérce*ként jegyzi a politikai döntéshozatali folyamatokban, ez ugyanis magas korrelációt mutat az egyéb politikai szervezetek vezetésében elért pozíciókkal. Tükrözi a pártok nőpolitikáját, a pártok és a választók esélyegyenlőség iránti elkötelezettségét és a nők politikai aktivitását.

1. Nők a parlamenti képviselők között

Magyarországon a női választójog általános és teljes körű érvényesítése 1945-ben következett be. Ettől kezdve a nők aránya a parlamenti képviselők között 1980-ig folyamatosan nőtt, amikor a csaknem egyharmados rész-

TANULMÁNYOK

arányal, az éllavas skandináv államok hasonló mutatóival vetekedett.⁹ A rendszerváltást követően a nők a politikai részvétel minden formájában perifériára sodródtak a térség országaiban, de legfőképpen Magyarországon.¹⁰ *A rendszerváltás, sőt az európai uniós csatlakozás sem hozott lényeges minőségi változást a nőkérdés kezelésében, a politikai hatalomban részvételre aspiráló nők férfiakhoz viszonyított lehetőségeiben.* A nőkérdés nem szerepelt és nem szerepel a megoldandó társadalmi-gazdasági feladatok prioritásai között. A rendszerváltást követő magyar parlamentek nemek szerinti összetételére jellemző a szakirodalomban találó kifejezésekkel „férfi klubként”, „öregfiúk hálózataként” leírt férfi dominancia,¹¹ amely 2010-ben erősödött.

⁹ A rendszerváltást követően nem illet a nők korábbi jelentős arányát a politikai döntéshozatali folyamatokban pozitívan értékelni. Nemzetközi konferenciákon hazai előadók és hazai szakírók értékelése egyöntetűen elítélő. A nők parlamenti részvételét tehetségtelen, alkalmatlan, „dísznők” gyülekezetének tekintették és tekintik ma is, akik nem képviseltek nemüket, nem tettek semmit a nők érdekében. Petrasovits Anna megfogalmazásában például egy angol szakírónak adott interjúban „stupid, ostoba, súlytalan nők ültek ott” (stupid silly little women who sit there...). (Einhorn, 1993: 152. Kiemelés: KK) Barbara Einhorn másképpen értékeli a múltat, idézem: „kétségtelen, hogy a nők politikailag aktívabbak voltak az államszocializmusban”. (Uo.: 163. l. „A nők relatíve magas politikai részvétele a múltban...” Uo.: 166. l. Kiemelés: KK) Pedig az egyenlősítési törekvéseknek voltak eredményei: a nők ott voltak, jelen voltak, részt vettek. S norvég tapasztalatok igazolják, hogy kezdetnek ez nem kevés (Likestillings Radet, 1990).

Ez az értékelés – gyakran szándékosan – elferdíti a tényeket. *Múlt és jelen parlamentje olyan, mint a rendszer, amelynek szolgálatában áll.* Annak leképezése. A korábbi parlament munkájára, a képviselőkkel szembeni elvárásokra is az akkori rendszer követelménye nyomta rá bélyegét. Siemienska kifejezésével a parlament szimbolikus volt (1999:201). Ennek megfelelően a parlamenti képviselők szerepe is csak szimbolikus lehetett. A férfi képviselők semmivel nem voltak tehetségesebbek, ügybuzgóbbak, elkötelezettebbek, mint nőtársaik. A női és férfi képviselők cselekvési terét a rendszer jelölte ki akkor is, most is. S a hétköznapi tudat kevésbé szelektál aszerint, hogy a döntéshozó, hatalomgyakorló szándéka komoly-e vagy sem. Szemünk előtt zajlik, hogy a szabadon választott, statisztikai szemlélettől mentes parlamentben a nők még annyira sem vállalják a női érdekek képviseletét és védelmét, mint a statisztika jobbításának szándékával bekerült hajdani nőtársaik.

A korábbi „szocialista” országokban érvényesülő „statisztikai szemlélet” nem azért volt hibás, mert kirakatpolitika volt, és nem hozott tényleges eredményt, mint azt ma többnyire állítják, hanem azért, mert erőszakosan nyúlt bele egy szerves fejlődési folyamatba (mint maga a rendszer egésze) anélkül, hogy a fejlődés előfeltételei (pl. erős nőmozgalom) adottak lettek volna.

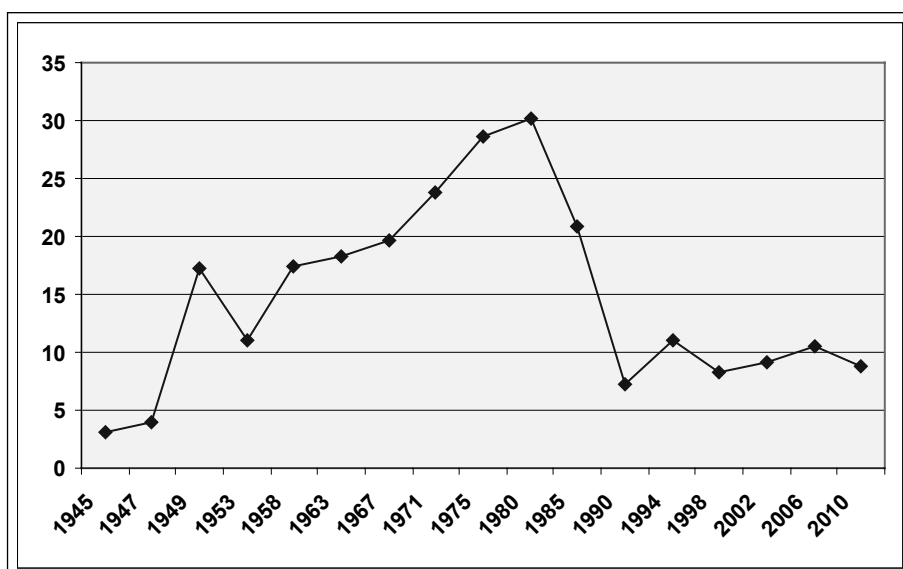
¹⁰ A nők részarányának csökkenése a parlamenti képviselők között már a rendszerváltást megelőzően, a választási rendszer korszerűsítésével – a kettős jelölt rendszer bevezetésével – 1985-ben megkezdődött. A választói akarat érvényesülése nyomán csökkent a nők aránya, de még így is a világ élvonalába tartozó országok között volt.

¹¹ Az Inter-parlamentáris Unió 2008-ban végzett felmérésében a megkérdezett nők kétharmada, a férfiak harmada a parlamenteket szintén „férfi klubként”, „öregfiúk hálózataként” írja le.

1.1. A nők arányának alakulása a rendszerváltás kezdetétől napjainkig

Az 1990-es választáskor a nők parlamenten belüli részaránya alacsony szintre zuhant (1. ábra). 28 nő került be a parlamentbe. Európában ennél csupán hat országban volt kisebb a nők részvétele.¹² Ezt követően hülámzóan alakult a nők részaránya, a mindenkori győztes párt politikai irányvonala szerint. 1994-ben a nőképviselek létszáma több mint másfé-szeresére nőtt, arányuk 3,8 százalékponttal emelkedett. Ez a választási év jelentette a legnagyobb sikert, a nők akkori győzelmii arányát ezt követően meg sem közelítették. 2010-ben az előző időszakhoz képest romlott a nők pozíciója, számuk és arányuk lényegesen csökkent. 34 nő¹³ került be a parlamentbe,¹⁴ a képviselek 8,8 százaléka nő.

1. ábra Nők aránya az országgyűlési képviselek között, 1945–2010 (%)

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html alapján számítás. Letöltés: 2010-05-11.

A nők ilyen mértékű kiszorultsága a legfőbb törvényhozó testületből a világ legtöbb országára nem jellemző. Magyarország a világ 186 országának mező-

¹² 1991 júniusában Albánia (3,6%), Románia (3,6%), Lichtenstein (4,0%), Görögország (5,3%) Franciaország (5,7%), Egyesült Királyság (6,3%) (Inter-Parliamentary Union, 1992:1).

¹³ A választás időpontjában 35 fő volt. Gálné dr. Pelz Ildikó európai uniós parlamenti képviselővé választása nyomán csökkent 34 főre.

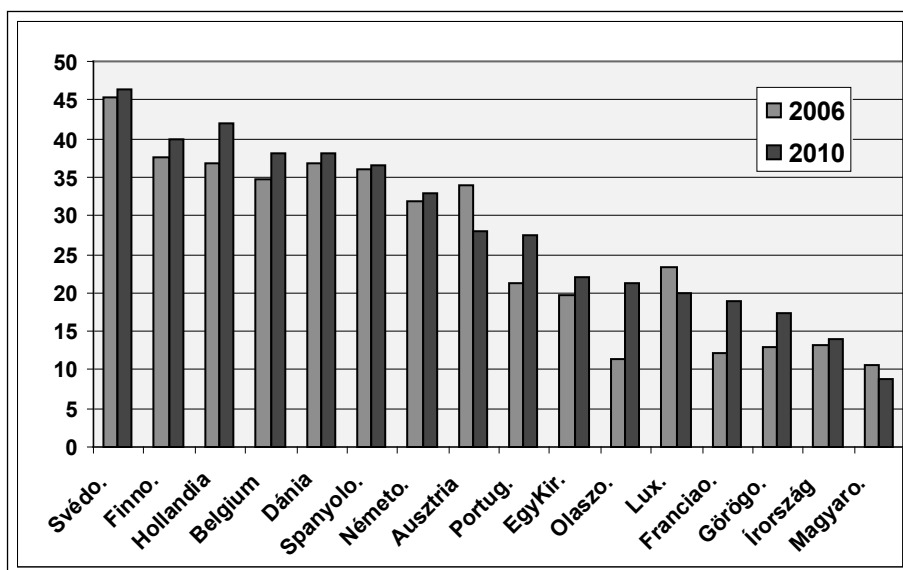
¹⁴ Felhasznált forrás: http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html Letöltés: 2010-05-11. A választási adatok nemek szerinti bontásban nem álltak rendelkezésre a honlapon, jóllehet európai uniós előírás a statisztika nemek szerinti bemutatása.

TANULMÁNYOK

nyében a 138. helyet foglalta el a választás időpontjában,¹⁵ napjainkban a 140. helyen áll, a negyedik ötödben helyezkedik el. Számtalan fejlődő ország előttünk áll a rangsorban. Legmagasabb a nők aránya jelenleg a ruandai parlamentben, az alsóházban a nők aránya meghaladja a képviselők felét. A sort az észak-európai országok követik, élükön Svédországgal. A magyar parlamenti képviselők *relatív pozíciója 2010-re romlott a világban és Európában*. A rendszerváltást követő első választáskor hat európai országban volt mérsékeltebb a nők részvétele a parlamentekben, jelenleg csupán kettőben.¹⁶ A nők parlamenti jelenléte sok hasonlóságot mutat a diktatúrák utáni latin-amerikai országokban zajló „visszaférősodási” folyamattal (Craske, 2003).

Az Európai Unió korábbi tizenöt országának mindegyikében felülmúlja a nők parlamenti jelenléte a hazai mértéket. Legmagasabb a nők aránya Svédországban, ahol a parlamenti képviselők majdnem fele (45,3%) nő. Hat másik országban is meghaladja a kritikus tömegként kezelt egyharmadot.¹⁷ Két régi tagállam (Ausztria és Luxemburg) és Magyarország kivételével 2006 és 2010 között javult a női részvétel a parlamentben (2. ábra).

2. ábra Nők aránya a parlamentben a tizenötök Európájában és Magyarországon 2006-ban és 2010-ben (%)

Forrás: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>. Letöltés: 2010-07-12. alapján.

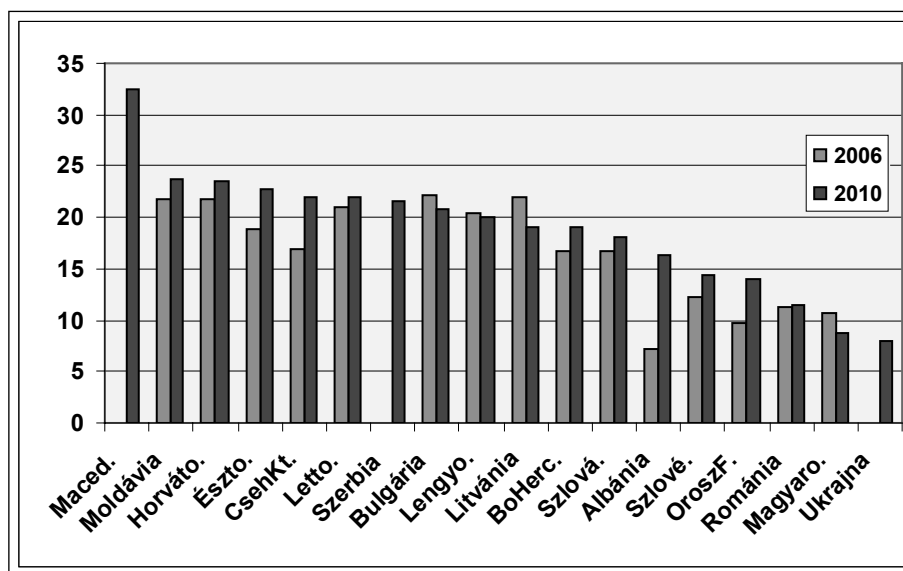
¹⁵ Amikor 35 nő került be a parlamentbe. A idézett forrás <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Letöltés: 2010-07-12. is ezt az arányt tartalmazza (9,1%).

¹⁶ Málta (8,7%), Ukrajna (8,0). <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Letöltés: 2010-07-12.

¹⁷ Finnország (37,5%), Dánia (36,9%), Hollandia (36,7%), Spanyolország (36,0%), Belgium (34,7%), Ausztria (33,9%). Forrás: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Letöltés: 2010-07-12.

A nőképviselek hazai alacsony részaránya nem csupán a fejlett Európához viszonyítva kirívó, de *nem tart lépést a rendszerváltó, nálunk gazdaságilag fejletlenebb kelet-európai országokkal és a harmadik világ országainak sokaságával sem. Magyarország lemaradása a régióban 2002-vel kezdődött.* 1999-ben még volt néhány olyan ország, amelyikben a nők parlamenten belüli részaránya meghaladta a magyarországit. 2002-től már – Ukrajna kivételével – *a térség minden rendszerváltó országában jelentősebb a nők parlamenti jelenléte* (3. ábra). 2006 és 2010 között az országok többségében javult a nők pozíciója a parlamentben, Magyarországon kívül csak Bulgáriában, Lengyelországban és Litvániában csökkent a részarányuk.

3. ábra Nők aránya a parlamentben, a rendszerváltó országokban és Magyarországon 2006-ban és 2010-ben (%)

Forrás: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Letöltés: 2010-07-12. alapján.

Célszerű tekintetbe venni, hogy a nők parlamenti arányszámai nem tükrözik a *nőképviselek aktivitását, befolyásolási képességét*, és a befolyás erejét. Erre vonatkozóan azonban csak információmorzsák találhatók a szakirodalomban. Lévai-Kiss (1997:67) megállapítja, hogy a nők megszólalásban mért aktivitása a számarányuknak megfelelő. Fésűs-Palásik (2007:280) vizsgálataiban a parlamenti aktivitás azonnali kérdésekben, törvényjavaslatokban és interpellációkban megjelenő formái tekintetében ciklusonként jelentős különbségek vannak. Ebből tehát általános következtetések nem vonhatók le. Nők és férfiak megszólalásainak átlagai között jelentéktelen a különbség. A férfiak hozzászólásainak időtartama 1998–2002 között némileg hosszabb, a 2002–2006-os periódusban alig van különbség közöttük. Hazai és nemzetközi tapasztalatok szerint a vélemény-nyilvánításban a nők többsége a férfiaknál visszafogottabb. Ezek a szórványos információk sem utalnak azonban a befolyás mértékére,

TANULMÁNYOK

amely egyszerű szemlélődés alapján mérsékeltnek tűnik. Kivételt csak az MDF korábbi pártelnöke¹⁸ valamint az MSZP korábbi frakcióvezetője és pártelnöke¹⁹ képezett.

A befolyás növelhető együttes fellépéssel, női lobbicsoport működtetésével. A fejlett demokráciák többségében a pártérdekeken felülemelkedő női parlamenti csoport munkálkodik a női érdekek érvényesítésén és védelmén (Inter-Parliamentary Union, 1997:47). Hazai viszonyok között a *pártérdek a közös női érdeknél hatékonyabb szervezőerőnek bizonyul*, a különböző pártok nőképviselőinek együttműködése minimális. Nem fogalmazódott meg az a közös érdek és cél, amiért együttesen fel kívánának lépni.

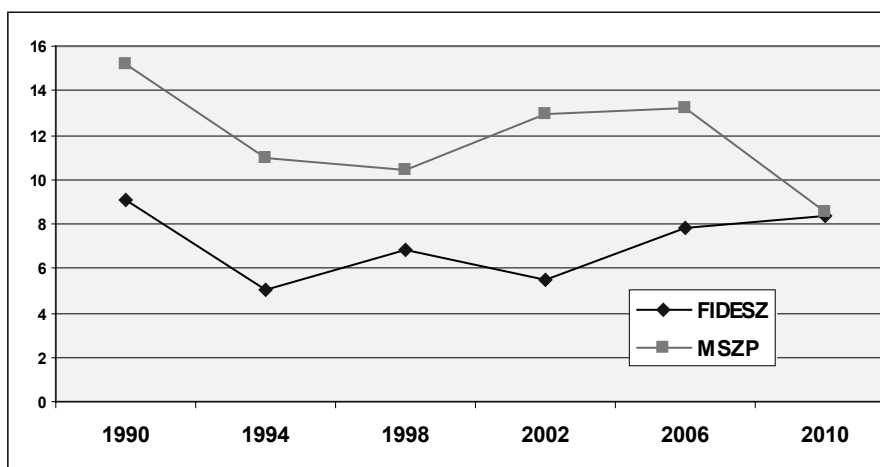
2010-ben a választási összképnek megfelelően a legtöbb nő a Fidesz-KDNP színeiben jutott mandátumhoz (1. táblázat).

1. táblázat Nők száma és aránya a parlamentben, pártok szerint 2010-ben

Nők/Párt	Fidesz	Jobbik	KDNP	LMP	MSZP	Együtt
Fő	19	3	2	5	5	34
%	8,4	6,4	5,9	31,3	8,5	8,8

Forrás: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_kpv.kepv_rip?P_CALL_MOD=%23KEPV_RIP&P_CKL=39&P_PCS=13&P_BIZ=null&P_NEME=1&P_EGYENI=I&P_TERULETI=I&P_ORSZAGOS=I&P_MEZO=null&P_SORREND=null 2010-06-23. alapján számítás.

4. ábra A nők arányának alakulása a parlamentben folyamatosan jelenlévő Fidesz és MSZP soraiban 1990–2010 (%)

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html alapján számítás. Letöltés: 2010-05-11.

¹⁸ Dr. Dávid Ibolya.

¹⁹ Lendvai Ildikó.

A nők száma az LMP-ben és az MSZP-ben azonos. A parlamenti képviselők számától függően különböző arányokban jelenik meg a nők részvétele, legmagasabb az LMP-ben, legalacsonyabb a KDNP soraiban. A rendszerváltástól napjainkig csak a Fidesz és az MSZP színeiben volt folyamatosan nő jelen a parlamentben. A Fidesz-ben a nők aránya hullámzóan alakult (4. ábra). A legnagyobb változás az MSZP soraiban zajlott: a nők részaránya 15,2 százalékról 8,5 százalékra esett vissza.

1.2. Parlamenti képviselőnők, bekerülési csatornák és pártok szerint

Közismert, hogy a magyar parlamentben a 386 országgyűlési mandátumból 176-ot egyéni választókerületekben, 210-et területi és országos listáról lehet szerezni. Többször napirendre került a képviselők számának csökkentése, döntés azonban csak a legutóbbi választás után történt: 2014-től 200 fő lesz a parlamenti képviselők létszáma.

A korábbi hazai tendenciáknak megfelelően a nők aránya az egyéni választókerületekből bekerült képviselők között a legkisebb, és az országos listáról bejutottak körében a legjelentősebb (2. táblázat). Egyéni körzetből az esélyes pártok közül kerültek be nők a parlamentbe, 2010-ben csak a Fidesz-KDNP színeiben volt sikeres nő.²⁰ Szerényebb mértékben jutottak mandátumhoz a nők az első fordulóban, többségük (7 fő) a második fordulóban nyert.

2. táblázat Nők aránya a parlamenti pártok körében 2010-ben (%)

Parlamenti pártok	Egyéni választókerületből	Területi	Országos listáról	Együtt
Fidesz	5,9	12,5	33,3	8,4
Jobbik	0	0	14,3	6,4
KDNP	0	13,3	0	5,9
LMP	0	20,0	36,4	31,3
MSZP	0	7,1	10,3	8,5
Együtt	5,1	9,6	17,2	8,8
2006	8,5	13,0	9,4	10,6

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html
Letöltés: 2010-05-11. alapján számítás.

Minden pártban jelentősebb a nők aránya a pártlistákról bekerültek, mint a választók által közvetlenül megválasztott képviselők között (2. táblázat). Az MDF fokozatos leépülésével párhuzamosan az országos lista volt csak nyerő a nők, majd az egyetlen nő parlamentbe kerülésében. Az SZDSZ mindvégig listáról juttatta be női képviselőit. 2010-ben sem az MDF, sem az SZDSZ nem jutott be a parlamentbe. Két új párt jelent meg,

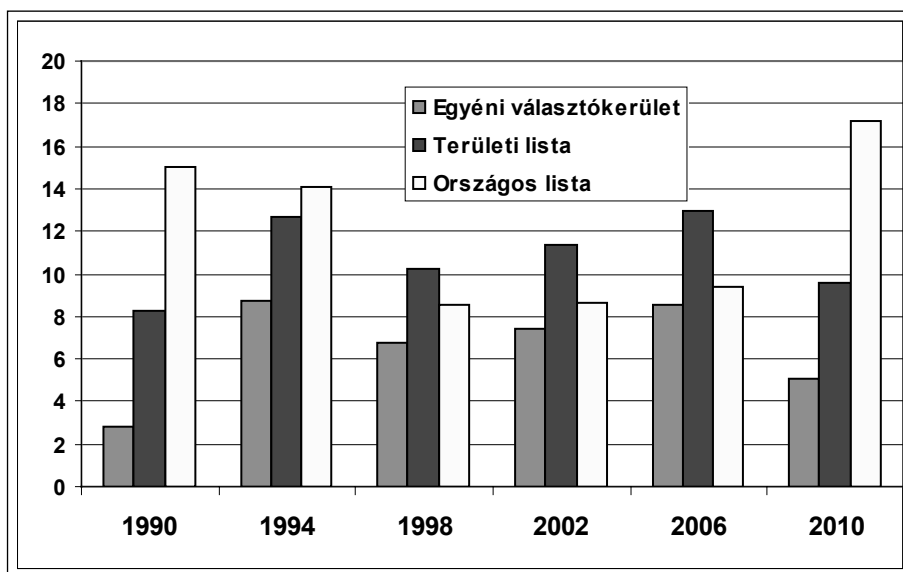
²⁰ Az egyéni választókerületekből 9 nő került be a Parlamentbe (Budapestről 2 fő és 1-1 fő Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, és Veszprém megyéből).

TANULMÁNYOK

közülük az LMP nagyobb esélyt kínált a nők számára, mint a Jobbik. A területi listáról bejutottak között az LMP-ben és a Fidesz-KDNP választási koalícióban a legmagasabb a nők aránya, az országos listáról bekerültek között az LMP képviselőinek csaknem egyharmada nő (2. táblázat).

Hullámzóan alakult a nők aránya 1990 és 2010 között az egyéni választókerületben és területi listán mandátumot nyert képviselők között, a két bekerülési forma tendenciájára az együttmozgás jellemző. Az országos listáról bekerült nők aránya az 1998-as választásokig esett, majd ezt követően folyamatosan emelkedett. (5. ábra). 2010-ben mind az egyéni választókerületből, mind a területi listákról bejutottak között csökkent a nők aránya, viszont emelkedett az országos listáról bekerültek körében. A Fidesz-KDNP, valamint az MSZP közötti arányok alapvetően megváltoztak. Az előző választáshoz képest emelkedett a nők aránya a Fidesz-KDNP választási koalíció keretében, és lényegesen csökkent az MSZP-ben. A legjelentősebb változás az MSZP soraiban következett be: a korábbi választásokhoz képest lényegesen kevesebb nő és kisebb arányban jutott mandátumhoz. Az öt nő közül három országos listáról került be a parlamentbe.

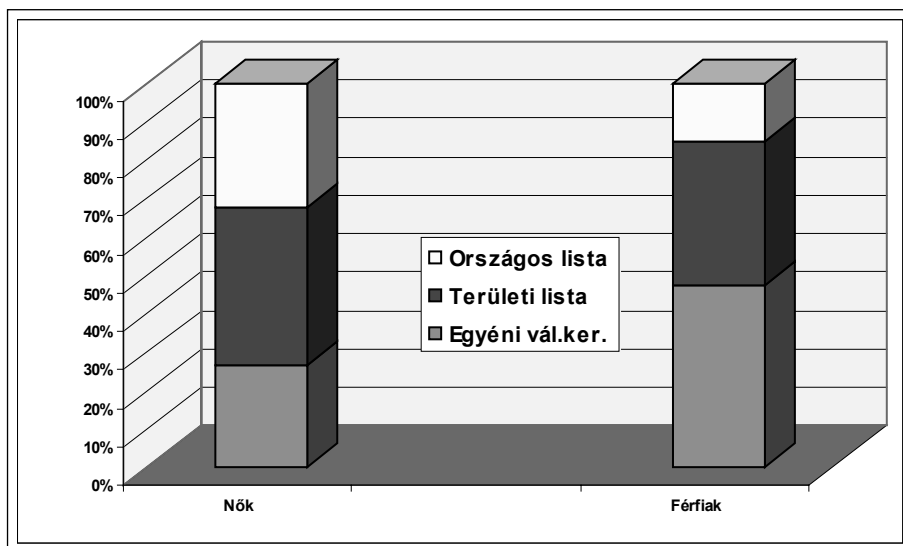
5. ábra Nők aránya a parlamenti képviselők között, bekerülési csatornák szerint, 1990–2010 között (%)

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html alapján számítás. Letöltés: 2010-05-11.

A nők és férfiak mandátumszerzése eltérő a bekerülési csatornák szerint. 2010-ben a férfiaknak csaknem fele az egyéni választókerületekben szerzett mandátumot, több mint egyharmada területi listáról. A nők majdnem fele területi listáról, egyharmada országos listáról jutott be a parlamentbe, és csupán egynegyede került be egyéni választókerületből (6. ábra).

6. ábra Nők és férfiak megoszlása bekerülési csatornák szerint 2010-ben (%)

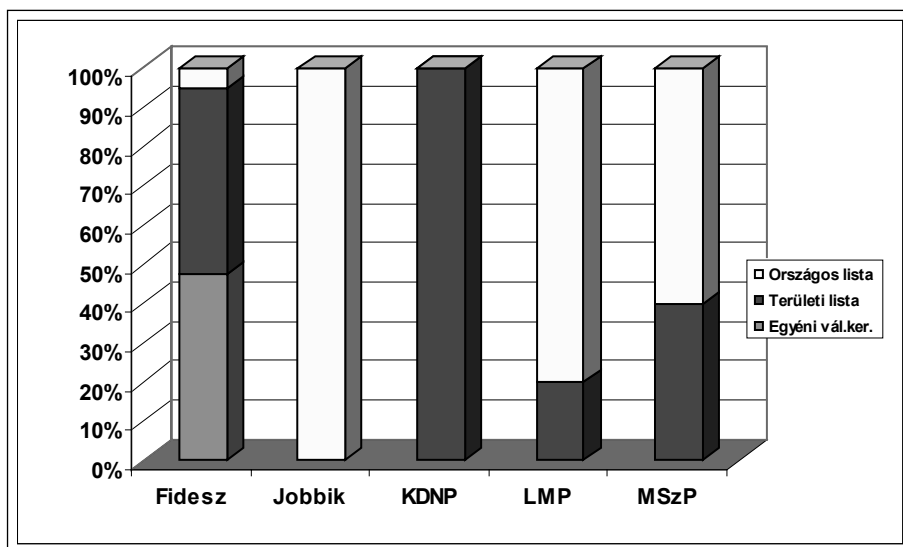
Forrás: számítás.

Az előző választásig az egyéni választókerületekben mandátumot nyert nők részaránya az összes mandátumot szerzett nők között emelkedett vagy stagnált. A legújabb választási eredmény ezt a tendenciát megtörte, az egyéni választókerületből bekerült nők részaránya esett, a pártlistán bejutott nők aránya emelkedett. A legelső választás során a képviselők több mint négyötöde, később majd kétharmada a pártlistán jutott be a parlamentbe, jelenleg háromnegyede listáról szerzett mandátumot. A képviselők bekerülési csatornák szerinti megoszlása a pártok körében lényegesen különbözik. A Jobbik nőképviselei csak országos listáról, a KDNP nőképviselei csak területi listáról jutottak mandátumhoz. Az LMP és az MSZP mindkét listáról esélyt adott a nők számára. Egyedül a Fidesz színeiben került be mindhárom bekerülési formában nő a parlamentbe (7. ábra).

A nők részvételét a politikai döntéshozatali folyamatokban és ennek legfontosabb intézményében, a parlamentben tényezők sora határozza meg. Már a jelöltnél választható nők köre is szűkebb a férfiénál. A pártok, jelöltállítás-stratégiájuknak és gyakorlatuknak megfelelően, kisebb arányban indítanak nőket. A nők kisebb arányban hajlandók képviselői funkciót vállalni, mint a férfiak. Ennek háttérében társadalmi és intézményi tényezők, valamint egyéni motívumok munkálnak.

TANULMÁNYOK

7. ábra Parlamenti képviselők megoszlása bekerülési csatornák és pártok szerint, 1990–2010 között (%)

Forrás: számítás.

A nők részvételét a politikai döntéshozatali folyamatokban és ennek legfontosabb intézményében, a parlamentben tényezők sora határozza meg. Már a jelöltnek választható nők köre is szűkebb a férfiakénál. A pártok, jelöltállítási stratégiájuknak és gyakorlatuknak megfelelően, kisebb arányban indítanak nőket. A nők kisebb arányban hajlandók képviselői funkciót vállalni, mint a férfiak. Ennek hátterében társadalmi és intézményi tényezők, valamint egyéni motívumok munkálnak.

Az Interparlamentáris Unió idézett felmérésében a megkérdezett politikusok véleménye szerint az alábbiak meghatározóak a nemek szerint kiegyensúlyozottabb parlament megteremtésében: a politikai pártok támogatása, a nemek esélyegyenlőségével foglalkozó bizottságok megerősítése, a pártok feletti parlamenti nőcsoport működése, „nő-barát” parlamenti játékszabályok kialakítása,²¹ kutatások a nők és férfiak szükségleteiről, a nők és férfiak közötti partnerség kialakítása, a nemi szerepekről alkotott kulturális felfogás alakítása és az előítéletek leküzdése (Inter-Parliamentary Union, 2008).

²¹ A felmérésben részt vevők fele (a nők több mint fele, a férfiak 40%-a) nyilatkozott akként, hogy családi feladatai ellátását korlátozza a parlamenti munkarend. Több mint kétharmaduk szerint az ülések időpontjának kialakításában családi elfoglaltságukra nincsenek tekintettel, és ebben az utóbbi évtizedben változás nem történt (Inter-Parliamentary Union, 2008:7).

2. A parlamenti előszoba: a női képviselőjelöltek jellemzői

Az elmúlt 20 év alatt – 2006 kivételével – folyamatosan emelkedett a nők aránya az országgyűlési képviselőjelöltek között: mintegy megkétszereződött. A legerőteljesebb előrelépés 1998-ban következett be, amikor az előző választáshoz képest majdnem másfélszeresére emelkedett a nőjelöltek részaránya. Minden eddigi választásnál nagyobb volt a női képviselőjelöltek aránya 2010-ben (3. táblázat).

3. táblázat A nyilvántartásba vett női képviselőjelöltek arányának alakulása 1990 és 2010 között (%)

Választás éve	Nők aránya	Nők arányának változása	
		előző év = 100	1990 = 100
1990	8,5	100,0	–
1994	10,0	117,6	117,6
1998	14,2	142,0	167,1
2002	17,8	125,4	209,4
2006	16,7	93,8	196,5
2010	19,6	117,4	230,6

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html alapján számítás. Letöltés: 2010-05-11.

2010-ben a jelöltek 19,6 százaléka volt nő,²² magasabb, mint a megelőző választáson. Ebben legfőképpen a mandátumot nem nyert Civil Mozgalom játszott döntő szerepet, köreikben az átlagosnál lényegesen nagyobb volt a nőjelöltek aránya. A nők nemzetközi tekintetben és az előző választáshoz képest is kismértékű parlamenti részarányában egyértelműen a pártpolitikának, a pártok jelöltállítási gyakorlatának volt meghatározó szerepe. Az egyéni választókerületekben a választók pártokra és nem személyekre szavaztak, ezért a győztes párt egyéni képviselőjelölt indítása meghatározta a végeredményt. A pártlisták ennél is fontosabb szerepet töltenek be a képviselők nemek szerinti megoszlásában, mivel a magyar választási gyakorlatban listáról nagyobb arányban nyernek mandátumot a képviselők. A jelenlegi eredményben a Fidesz-KDNP egyéni jelöltállítási gyakorlatának és területi listájának, a többi párt országos listájának nemek szerinti összetétele volt meghatározó. Nemzetközi tapasztalatok szerint is a magukat jobboldalinak-konzervatívnak valló pártok kevesebb nőt indítanak a választásokon. Esetünkben nem növelte a nőképviselek esélyeit a magát baloldaliként definiáló MSZP, mivel az

²² http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html Letöltés: 2010. 05. 17. A honlapon szereplő adatok pontatlanok, többszörös névismétlés fordul elő az összes jelöltet tartalmazó listán. A különböző időpontokban letöltött adatok eltérnek. A részletezett adatok és az összesítés esetenként nem egyezik. A tanulmányban a részletes személyes adatokkal dolgoztam, azokat összesítettem. A névismétléseket korigáltam.

TANULMÁNYOK

előző választásokhoz és a nemzetközi szokásokhoz képest lényegesen kedvezőtlenebb feltételeket biztosított a nőjelöltek számára.

A korábbi választási gyakorlatnak megfelelően a nőjelöltek aránya az egyéni választókeretekben a legkisebb, a pártok itt indították a legkevesebb nőt, és ez az arány folyamatosan csökkent (4. táblázat).

4. táblázat Nőjelöltek aránya a bekerülés módja szerint az országos listát állító pártokban együttesen, 2002–2010 (%)

Bekerülés módja	Nők aránya		
	2002	2006	2010
Egyéni választókerület (az országos listát állító pártokban)	13,6	10,6	8,7
Területi lista (az országos listát állító pártokban)	17,9	15,5	17,5
Országos lista	16,1	15,5	18,0
Összes jelölt	17,8	16,7	15,7

Forrás: Koncz, 2006, és http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html
Letöltés: 2010-05-11. alapján számítás.

Legkisebb a nők aránya a Fidesz-KDNP egyéni képviselőjelöltjei között, a legnagyobb az LMP-ben (5. táblázat). Az MSZP-kormány tevékenységének kedvezőtlen megítélése, az MSZP presztízsének csökkenése a Fidesz-KDNP színeiben induló politikusok számára tág teret nyitott a politikai hatalom belső köreibbe kerülésre. *A keletkezett vákuumba a férfiak hatoltak be nagy számban* a nőknél jobb pozícióikra és kapcsolati tőkéjükre alapozva. Ismert, elismert nők köréből nem volt elegendő merítési lehetőség vagy jelölési szándék. A Jobbik és az MSZP a területi listán indította legnagyobb arányban a nőket, a Fidesz-KDNP és az LMP az országos listákon (5. táblázat).

5. táblázat Nőjelöltek aránya a parlamentbe bekerült pártok és bekerülési forma szerint, 2010 (%)

Parlamenti pártok	Egyéni képviselőjelöltek	Területi listán	Országos listán	Együtt
		szereplő képviselőjelöltek		
Fidesz-KDNP	5,1	9,9	13,7	9,3
Jobbik	7,4	12,5	8,6	10,5
LMP	19,1	29,0	32,6	28,1
MSZP	8,0	23,4	21,3	19,7
Együtt	8,7	17,5	18,0	15,7

Forrás: http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html Letöltés: 2010-05-11. alapján számítás.

Az egyéni nőjelöltek aránya erőteljesen szóródik *megyék és főváros* szerint. A legnagyobb arányban Baranya megyében jelöltek a parlamentbe bekerült pártok nőket, itt a jelöltek több mint negyede nő. Öt megyében (Fejér, Győr-Sopron-Moson, Heves, Tolna, Zala megyében) a négy párt egyike sem jelölt nőt az egyéni választókerületekben. A területi listákon a jelöltek 17,5 %-a volt nő, ami mögött szintén jelentős szóródás tapasztalható területek szerint. Legmagasabb Budapest (23,9%), és legalacsonyabb Vas megyében (4,3%). További hat megyében a területi listán szereplők több mint egyötöde nő.²³ A jelöltek arányának területi szóródása mögött egységes magyarázó tényezőt nem találtam. Csak egy e célra szervezett kutatás adhat választ arra, hogy a későbbiekben felsorolt tényezők milyen kombinációja és hogyan befolyásolta a nőjelöltek arányát az egyes megyékben.

Miközben a pártok a nőjelöltjeiket elsősorban listáikon szerepeltették, helyezésük mind a *területi*, mind az *országos listákon kedvezőtlen*. Az első helyeken kevés nő áll. A húsz *területi lista* első helyén az LMP és az MSZP 2-2 nőt indított, a Fidesz-KDNP egyet, a Jobbik egyet sem. A területi lista első három helyén az LMP indította a legtöbb nőt (15 főt), a többi parlamentbe került párt lényegesen kevesebbet.²⁴ Kedvezőtlen a nők helyezése az *országos listákon* is. A magasabb presztízsű országos listán a pártok kevés nőt jelöltek a bekerülést biztosító helyeken. Ezeket kulcsembereiket indították, akik között ritkán szerepel nő. Az LMP kivételével a nők aránya kisebb az első 50, mint az utolsó 50 helyen (6. táblázat).

6. táblázat *Nőjelöltek aránya az országos listán a parlamentbe bekerült pártok és helyezés szerint, 2010 (%)*

Parlamenti pártok	Első 50	Utolsó 50
Fidesz-KDNP	12	26
Jobbik	8	14
LMP	32	30
MSZP	8	34

Forrás: számítás.

A nők többségét az utolsó 50 helyen indították a pártok: az LMP kivételével a nők majdnem felét, a Fidesz-KDNP-ben 62 százalékát (7. táblázat). Ezekről a helyekről nem lehet mandátumot nyerni, a nők „töltelék-szerepet” töltenek be.

²³ Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Jász-Nagykun-Szolnok megye, Nógrád megye, Pest megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Veszprém megye. Forrás: http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html. Letöltés: 2010-05-11. alapján számítás.

²⁴ A Jobbik és az MSZP hármat, a Fidesz-KDNP egyet.

TANULMÁNYOK

7. táblázat Nőjelöltek megoszlása az országos listán a parlamentbe bekerült pártok és helyezés szerint, 2010 (%)

Parlamenti pártok	Első 10 helyen	Első 50	Utolsó 50
Fidesz-KDNP	4,8	28,6	61,9
Jobbik	0	26,7	46,7
LMP	6,4	34,0	31,9
MSZP	5,4	10,8	45,9

Forrás: számítás.

A nők megválasztási esélye mindegyik bekerülési formában rosszabb a férfiakénál. Pártok szerint az átlag mögött vannak eltérések. A nőjelöltek a Fidesz esetében az egyéni választókerületben, a másik három pártnál az országos listán voltak a legesélyesebbek. A Fidesz-KDNP koalícióban a nők bekerülési esélyei az egyéni választókerületekben és a területi listán a férfiakénál jobb volt, az országos listán rosszabb. A Jobbik és az LMP az országos listán a nők számára biztosított nagyobb bejutási esélyt (8. táblázat).

8. táblázat Megválasztási arányok alakulása nemek, pártok és bekerülési formák szerint (%)

Pártok	Egyéni választókerület		Területi lista		Országos lista		Mindhárom bekerülési forma	
	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi
Fidesz-KDNP	100,0	98,2	24,4	18,3	4,8	13,1	28,0	37,7
Jobbik	0	0	0	6,5	20,0	11,3	3,5	6,1
LMP	0	0	1,3	2,1	8,5	7,2	3,6	3,7
MSZP	0	1,2	1,9	7,5	8,1	19,0	3,1	8,3
Összesen	16,7	29,4	4,9	9,8	9,2	9,7	7,4	14,3

A pártok jelöltállítási stratégiájának négy metszete rajzolódik ki egyértelműen:

- a férfi jelölteket preferálták, a jelöltek több mint négyötöde férfi,
- kulcsembereiket nagy számban indították *mindhárom* (egyéni, területi, országos) *bekerülési formában*. A többes jelölés a férfiakra inkább jellemző volt, mint a nőkre.
- Nőjelöltjeiket *listákon* indították nagyobb arányban.
- Pártlistáikon a férfiak számára *jobb helyezést* biztosítottak. Frontembereiket – akik között kevés nő van – biztos befutó helyen indították. A nők nagy hányadát az utolsó harmadban szerepeltették a listákon.

3. A nőképviselek pozíciójának jellemzői

A képviselők pozícióját meghatározó tényezők közül az újraválasztási esélyt, a bizottsági vezetést és a bizottsági tagságot vizsgálom.

3.1. Újraválasztási arányok nemek szerint

A párt, a választók és az egyén egymásra találása kifejezésre jut a képviselők újraválasztásában. 2010-ben csökkent a nők és férfiak újraválasztási aránya az előző választáshoz képest, a férfiaké nagyobb mértékben. Ezzel megtört az a korábbi tendencia, miszerint a férfiak újraválasztási aránya 2006-ig folyamatosan nőtt (a nőké hullámzott). A *férfi képviselők* egyre jobban beágyazták magukat a parlamentbe: 2006-ban majdnem kétharmaduk a megelőző periódusban is képviselő volt (9. táblázat). A folyamat nem idegen, sőt közelít a fejlett demokráciákra jellemző fluktuációs tendenciákhoz. Amerikai tapasztalatok szerint a kilencvenes évek elején a képviselők 90 százalékát újraválasztották, amennyiben indultak. A mandátumtól csak lemondás, betegség és elhalálozás miatt váltak meg a képviselők. Egy 1950 és 1970 közötti vizsgálat hasonlóan magas újraválasztási arányt talált az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban, a képviselők fluktuációs rátája 17–19% volt. Némileg magasabb volt a váltás aránya Franciaországban, Írországban és Nyugat-Németországban (Norris, 1993:316), ami még így is nagyobb stabilitást mutat, mint a hazai adatok.

2010-ben ez a trend megváltozott. A Fidesz és a KDNP nagyarányú győzelmével képviselőinek fele a megelőző ciklushoz képest²⁵ újonnan került be a parlamentbe. Nagyobb volt az újbelpók aránya a nők körében (65,0%). A KDNP és az MSZP nőképviselei az előző ciklusban is rendelkeztek mandátummal. Az MSZP veresége abban is kifejeződik, hogy jelentéktelen az újonnan megválasztottak aránya, a korábbinál lényegesen kevesebb helyre a párt korábbi képviselőit juttatta ismét pozícióba nagy arányban (85% – 9. táblázat).

9. táblázat A képviselők újraválasztási aránya az előző ciklushoz képest nemek szerint, 1994–2010 között (%)

Pártok	1994		1998		2002		2006		2010		Együtt
	Nő	Ffi	Nő	Ffi	Nő	Ffi	Nő	Ffi	Nő	Ffi	
Fidesz	0,0	65,0	100,0	78,9	80,0	76,8	44,4	49,0	35,0	50,7	49,4
FKGP	0,0	7,3	50,0	54,2	–	–	–	–	–	–	–
KDNP	0,0	45,0	–	–	–	–	–	–	100,0**	50,0	52,8
MDF	37,5	14,0	16,7	21,9	100,0*	81,3	100,0*	17,4	–	–	–
MSZP	40,0	75,0	47,8	51,1	64,3	64,2	60,9	76,1	100,0	83,3	84,8
SZDSZ	75,0	47,7	18,2	30,5	66,7	66,7	50,0	77,8	–	–	–
Együtt	46,4	31,0	36,4	43,3	62,5	59,0	57,1	63,2	51,9	56,6	56,2

Forrás: számítás.

Megjegyzések: * = 1 fő= ** = 2 fő. A nők férfiakénál nagyobb újraválasztási aránya megvastagítva.

²⁵ A korábbi ciklusokhoz képest nem vizsgáltam az ismételt bekerülést.

TANULMÁNYOK

A nőképviselek újraválasztási aránya ciklusról ciklusra hullámzott, csak 1994-ben és 2002-ben volt jobb a férfiakénál. Nincs olyan nőképviselek, aki mind a *hat ciklusban* mandátumot nyert; nyolc férfi a rendszerváltást követően mindvégig képviselő volt. Az öt ciklust teljesítők között a férfiakénál magasabb a nők aránya (10. táblázat). Ugyancsak meghaladja a férfiak arányát az egy ciklust teljesítő nőké, aminek háttérében vagy az indító párt elégedetlensége, vagy az egyén csalódottsága játszik szerepet. Erre vonatkozó információk nem állnak rendelkezésre.

10. táblázat *Hat és öt ciklust teljesítő parlamenti képviselők nemek szerint, 1990–2010 között*

Teljesített ciklusok száma	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak
	száma (fő)		aránya (%)	
6 ciklus	0	8	0,0	2,3
5 ciklus	4	20	11,8	5,7

Forrás: számítás.

3.2. Nők a parlament tisztségviselői és a bizottságok vezetői között

A döntések befolyásolásának lehetősége a *döntéshozókészítést végző bizottságokban* és az informális kapcsolatokon keresztül nagyobb, mint az ülés-teremben. A legfelső tisztségviselők és bizottsági vezetők érdekérvényesítő képessége és befolyása általában szélesebb körű, mint a bizottsági tagoké.

A rendszerváltás első parlamentjében a *legfelső tisztségviselők* között nem volt nő. Pedig a nemzetközi szinten nem ritka a legmagasabb pozíciót betöltő nő. Már a kilencvenes évek elején a felmérésben részt vevő országok közül 8 európai és 2 közép-amerikai ország parlamentjének volt nőelnöke; 24 országban egy vagy két elnökhelyettes volt nő (Inter-Parliamentary Union, 1992:142., 144). Az évtized második felében az Egyesült Királyságban, Japánban, Norvégiában, Horvátországban és 10 fejlődő országban nő töltötte be a parlamenti elnöki posztot (Inter-Parliamentary Union, 1997:86). 1999-ben a parlament vezető tisztségeiben 10,2% volt a nők aránya (Inter-Parliamentary Union, 1999:27). Nálunk a rendszerváltást követően az országgyűlés elnöki tisztét mindenkor a legnagyobb kormánypárt politikusa nyerte el.²⁶ Szili Katalin 2002 és 2009 között volt az országgyűlés elnöke. A 2010-es választást követően Schmitt Pál lett az országgyűlés első embere, majd köztársasági elnökké történő választása után Kövér László. Jelenleg nincs nő a parlamenti *alel-*

²⁶ 1990-ben Szabad György (MDF), 1994-ben dr. Gál Zoltán (MSZP), 1998-ban dr. Áder János (Fidesz), 2002-ben és 2006-ban dr. Szili Katalin (MSZP). A cikluson belüli lemondását követően 2009. szeptemberben dr. Katona Béla (MSZP). Forrás: http://www.parlament.hu/kepvt/tisztsegviselo.htm#_Toc261953244. Letöltés: 2010-07-01.

nők között,²⁷ a tíz jegyző között egy nő található.²⁸ Frakcióvezetői tisztelet jelenleg nem tölt be nő.

A női esélyegyenlőség kérdése az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsághoz tartozik. 1998 és 2002 között működött a „Nők jogaival foglalkozó vegyes albizottság”.²⁹ A fejlett demokráciákban már az évtized elején 20 országban volt kifejezetten nőügyekkel foglalkozó bizottság, másutt a nőügyek valamelyik bizottsághoz tartoznak (emberi jogi, szociális, családi bizottság – Inter-Parliamentary Union, 1992:143–146). 1999-ben a felmérésben részt vevő 59 országból 18-ban éppen a pekingi világgonferenciát követően parlamenti nőbizottság alakult (Inter-Parliamentary Union, 1999).

A bizottsági vezetésben a nők részvétele a képviselők közötti arányszámuk alatt marad, ami megegyezik a nemzetközi tapasztalatokkal (a skandináv államok kivételével). Férfi képviselőket nagyobb arányban delegálnak a pártok bizottsági vezetőnek, mint a nőket. 1990-től napjainkig 6 nő elnök³⁰ (ciklusonként egy-egy, 2002-ben kettő) és 139 férfi állt az állandó bizottságok élén.³¹ A jelenlegi parlamentben 19 állandó bizottság van. A bizottságok közül a Nemzetbiztonsági bizottságot vezeti nő.³² A 348 állandó bizottsági tagból 29 nő (8,3%)³³. A férfiak 98,9 százaléka, a nők 85,3 százaléka állandó bizottsági tag. Nincs nő a tagok között olyan fontos bizottságokban, mint a Gazdasági és informatikai bizottságban, az Európai ügyek bizottságában, a Külügyi és határon túli magyarok bizottságában, a Sport- és turisztikai bizottságban, a Nemzetbiztonsági bizottságban, valamint a Mentelmi, összeférhetlenségi és mandátumvizsgáló bizottságban.

A nemzetközi paletta meglehetősen vegyes a parlamenti bizottsági vezetőket illetően. A kilencvenes évek elején 96 megkérdezett parlament közül 54 jelezte, hogy parlamenti bizottsága(i)ban van női vezető, vezető helyettes, vagy titkár (Inter-Parliamentary Union, 1992:142., 144). 1997-ben már 97 országban volt nő a parlamenti bizottságok élén (Inter-Parliamentary Union, 1997:107). A hazai és a nemzetközi szinten a nők elsősorban a családi, a szociális, az egészségügyi, a foglalkoztatási és a kulturális/oktatási bizottságokat vezetik. Az Interparlamentáris Unió felmérése szerint 1997-ben a 97 ország közül – amely jelezte, hogy bizottsá-

²⁷ Mint ahogy 1990-ben és 2006-ban sem volt. A többi választási ciklusban a női alelnökök aránya meghaladta a képviselőkön belüli arányukat.

²⁸ Hegedüs Lorántné (Jobbik). Legnagyobb volt a nők aránya a jegyzők között az 1998-as választást követően (25%).

²⁹ Kristyánné Aknai Erzsébet (MSZP) vezetésével.

³⁰ 1990. dr. Dávid Ibolya: Ügyrendi bizottság (MDF), 1994. dr. Csehák Judit: Szociális és egészségügyi bizottság (MSZP), 1998. Kósáné dr. Kovács Magda: Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság (MSZP), 2002. dr. Vojnik Mária: Ügyrendi bizottság (MSZP), 2002. dr. Csiha Judit: Egészségügyi és szociális bizottság (MSZP), 2010. Vadai Ágnes: Nemzetbiztonsági Bizottság (MSZP).

³¹ Egyedül 2006-ban fordult elő, hogy nem volt nő az állandó bizottsági vezetők között.

³² Vadai Ágnes (MSZP).

³³ 2010. június 5-én. Forrás: http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.biz_tag_main?P_CKL=39&P_BIZ=null&P_DATUM_TOL=2010.05.14&P_DATUM_IG=2010.06.05&P_TISZT=null&P_TISZT=1. Letöltés: 2010-06-05.

TANULMÁNYOK

gai élén nő áll – 22-ben volt ezeken a területeken nő elnök, 18 országban a jogi és alkotmányügyi bizottság élén állt nő (Inter-Parliamentary Union, 1997:106). A tendencia az elmúlt 10 évben alig változott, az újabb felmérés szerint is a női képviselők főként a női feladatnak tartott kérdéseket (nőkérdés, nemek közötti egyenjogúság, közösségi, családi és szociális kérdések, egészségügy, oktatás) gondozó bizottságokat vezetnek, és azokban vannak nagyobb arányban jelen. A gazdasági, pénzügyi-költségvetési, külügyi bizottságok élén ritkán áll nő, ezáltal hatásuk és súlyuk a makropolitikában kevésbé meghatározó (Inter-Parliamentary Union, 2008).

Bizottsági tagként a nők szintén a hagyományosan „női” bizottságokban vannak jelen nagyobb mértékben a világon mindenütt. Részarányuk 20 és 100% között szóródik, amiben természetesen a nők parlamenten belüli különböző részaránya is szerepet játszik. A nők beáramlásával mozgásterük kibővül, *bejutnak a hagyományosan férfiaknak fenntartott szakterületekre is* (hadügy, külügy). 18 ország minden parlamenti bizottságában volt legalább egy nő, 25 országban a „legférfiasabb” hadügyi bizottságnak voltak (vannak) nő tagja(i) a felmérés időpontjában (Inter-Parliamentary Union, 1997). Térnyerésük az új bizottságokban – ahol tradíciók és sztereotípiák nem nehezítik elfogadásukat – könnyebb (környezetvédelmi, emberi jogi bizottságok).

4. A nők parlamenti részvételét meghatározó tényezők

A nők parlamenti jelenléte a hazai társadalmi viszonyok pontos leképezése. Tükrözi a választási rendszert, a pártok összetételét és politikáját, a társadalmi munkamegosztás gyakorlatát, a közvélekedést a nemek társadalmi szerepéről, a nőmozgalom jellemzőit, a nők viszonyát a politikához és funkcióvállalási készségüket.

A VÁLASZTÁSI RENDSZER JELLEMZŐI. A választási rendszer döntően meghatározza a nők parlamentbe kerülési esélyeit.³⁴ Listáról a világon mindenütt nagyobb arányban kerülnek be nők, mint az egyéni választókerületekből. A győzelmi esély függ továbbá a *listahelyezéstől*. Nemcsak hazai gyakorlat, hogy a pártok kedvezőtlen helyen szerepeltetik a nőket, ezzel eleget tesznek az esetleges arányelvárásnak, de nem segítik a nők pozícióba kerülésének esélyét. A nőket támogató kultúrákban előírják, hogy a listákon vagy váltakozva szerepeltessék a nőket, vagy abc sorrendben sorolják fel a jelöltek neveit. Meghatározhatják, hogy minden második, vagy harmadik, vagy negyedik jelölt nő legyen a listán. Ennél is kedvezőbb a skandináv „cipzár” gyakorlat, miszerint váltakozva indítják a nőket és a férfiakat (Ballington–Matland, 2004:13).

³⁴ A rendszerváltást követő első választás előkészítésekor nálunk a *vegyes választási rendszer* mellett foglaltak állást a pártok képviselői, amit a választási törvény rögzít (Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény). Egyéni választókerületből, területi és országos listáról lehet mandátumot szerezni.

A PÁRTOK JELÖLTÁLLÍTÁSI GYAKORLATA. A parlamenti képviselők a világon mindenütt a pártok támogatásával szereznek mandátumot, a függetlenek esélye jelentéktelen (Norris, 1993:309). A pártok *nőjelölési hajlandóságát* ideológiájuk, a választók vélekedése az esélyegyenlőségről, a pártra nehezedő külső és belső nyomás ereje és iránya (a frakció igényei, a külső lobbis és szponzor szervezetek, meghatározó személyiségek elvárásai), valamint a női lobbis érdekérvényesítési képessége határozza meg (Ballington–Matland, 2004).

A hazai választási eredményeket is a *pártok jelöltállítási gyakorlata alakította*, mivel a választók többsége pártra és nem személyre szavazott. A nemzetközi mértékkel is feltűnően alacsony női parlamenti részarányban a győztes és a legnagyobb ellenzéki párt egyaránt szerepet vállalt. A Fidesz-KDNP a korábbiakhoz képest növekvő, de az átlagosnál kisebb arányban jelölt nőket. S bár az MSZP mind a területi, mind az országos listán a korabbinál nagyobb arányban indított nőket, azonban a bekerülés esélye szempontjából előnytelen helyen. A férfiak megválasztási esélye több mint kétszeres volt a pártlistán. A Jobbik a legkisebb esélyt biztosította a nők számára, az LMP ezzel szemben magas nőarányt mutatott, ám a párt kis súlya miatt a tendenciát nem tudta lényegesen mérsékelni. A pártok magatartásában azonban a felszín alatt munkáló társadalmi viszonyok jellemzői érvényesülnek.

TÁRSADALMI TÁMOGATOTTSÁG. Alapvetően meghatározza a nők politikai pálya iránti aspirációját és pozícionyerési esélyét az ország *esélyegyenlőségi szemlélete*, hangulata, kultúrája, azaz ahogyan a politikai vezetők és a választók viszonyulnak a nők részvételéhez a politikai pozíciókban. A *hazai közgondolkodásban nem tudatosodott a nők és a férfiak esélyegyenlőségének szükségessége és előnye*, mint ahogy az már markánsan megjelenik az Európai Unió régebbi tagállamaiban. A fejlett demokráciákban az Európai Unió esélyegyenlőségi törekvéseit a közvélemény erőteljesen támogatja, sőt megköveteli. A skandináv államok gyakorlata és amerikai példák jól mutatják, hogy a társadalmi közvélemény *nőpártisága folyamatosan alakul ki*. A rendszerváltás hajnalán a magyar közvélemény nem tulajdonított jelentőséget a nők nagyobb arányú parlamenti részvételének, nem igényelt több nőpolitikust a politikai palettán (S. Molnár, 1990). A felmérés szerint a férfiak több mint fele (56,0%), a nők fele nem kíván több nőt a politikai vezetésbe juttatni (S. Molnár, 1990:65). A Tárki legújabb, nem publikált felmérése szerint lényeges az elmozdulás a közvélekedésben a nők nagyobb arányú részvételének támogatásában (ami azonban a választási végeredményben nem tükröződik). A változás összefügg a nemek szerepével és a kereső munka megítélésével kapcsolatos vélemények alakulásával (Pongrácz, 2010).

A rendszerváltozást követően a nők társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyével kapcsolatos *konzervatív szemlélet* felerősödött. A nők foglalkoztatottságának csökkenése, az inaktív nők számának emelkedése

TANULMÁNYOK

megegyeztetette a nők hagyományos szerepeinek dominanciáját valló felfogást a térség minden országában, de különösen nálunk.³⁵ Magyarország a régió legkonzervatívabb országa volt a felmérés idején a nemi szerepek tekintetében, és ez összefüggött az ország lakosságának családorientált értékrendjével (Pongrácz, 2005).³⁶ Az elmúlt években csak csekély változás következett be a nemi szerepekkel kapcsolatos női felfogásban. Azt a véleményt, hogy „A férfi keresse a pénzt, a nő lássa el a családot”, 2000-ben a megkérdezett nők 55,9 százaléka támogatta, 2009-ben 53,7 százaléka (Pongrácz, 2010).³⁷

NÓMOZGALMI HÁTTÉR. A nők politikai részvételében alapvető szerepet játszik a női érdekek intézményesülése, az erős nőmozgalmi háttér. Nemzetközi tapasztalatok támasztják alá, hogy minél szervezettebbek a nők, annál nagyobb eséllyel kerülnek politikai vezető pozíciókba (Woodward, 2001:45). A hatalom megosztása erőviszonyok kérdése, a pártok női esélyegyenlőség iránti elkötelezettsége csak erős nőmozgalmi kényszerek és nyomás hatására alakul ki.

A nőmozgalmak sikerét meghatározza az a politikai erőter, amelyben tevékenykednek. Doug McAdam (1996³⁸) nyomán a szakirodalom ezt a politikai-társadalmi közeget *politikai lehetőségtérként* definiálja, amelynek négy eleme:

- az intézményes politikai rendszer nyitottsága-zártsága
- az elitszerveződések stabilitása
- az elithez tartozó szövetségek léte vagy hiánya
- az állam hajlama és képessége az elnyomásra (Sperling:2003: 201–2).

A rendszerváltást követően a közép-kelet-európai országokban kibővült a nőmozgalom politikai lehetőségtere. Az állam nyitottabbá vált, a demokrácia kiszélesedésével enyhült a hajlama és képessége az elnyomásra, az elitszerveződések instabilitása lehetővé tette új szereplők színre lépését, potenciális szövetségesek (civil szerveződések) jelentek meg a politikai arénában (Sperling, 2003). A nőmozgalmak Magyarországon nem tudták kitölteni a keletkezett lehetőségteret, s ebben szerepet játszottak a kedvezőtlen pénzügyi és infrastrukturális feltételek, a különböző ideológiai háttérű szervezetek együttműködésének hiánya és a személyi ellentétek.

A civil, ezen belül a nőszervezetekben és főként azok vezető testületeiben való részvétel növeli a nők részvételi esélyét a politikai döntéshozatali folyamatokban, mert lobbierőt teremt fontosnak tartott célok eléré-

³⁵ A 2000 és 2003 között 12 európai országra kiterjedő felmérés szerint a vizsgált országok között Magyarországon volt a legmagasabb azoknak az aránya, akik szerint a nők számára ugyan fontos a kereső munka, de többségük számára fontosabb az otthon és a gyerekek (a 100 fokozatú skálán 79 értékekkel – (Pongrácz, 2005: 75., 77).

³⁶ Újabb nemzetközi összehasonlító elemzés nem készült.

³⁷ A férfiak véleményében lényegesen nagyobb volt a változás: 2000-ben 66,3%-uk, 2009-ben 54,9%-uk támogatta ezt a családi munkamegosztási modellt (Pongrácz, 2010).

³⁸ McAdam, Doug (1996): Conceptual origins, current problems, future directions. In: McAdam, Doug – McCarthy, John, D. – Zald, Mayer M. (eds) (1996) Comparative Perspectives on Social Movements, Cambridge University Press, Cambridge. Idézi: Sperling (2003: 201–2).

séért. Döntő szerepe van a nők politikai pozíciókra való felkészítésében, mert részben olyan *előiskolát* jelent a résztvevők számára, ahol a *hatalomba kerülés és a hatalomgyakorlás módszerei megtanulhatók*. Fontos másrészt azért is, mert a legfelsőbb döntéshozatali szférákba, a parlamentbe és a kormányba, ezeken a csatornákon keresztül vezet út. Az érdekérvényesítés hatékonysága függ a *célok világos megfogalmazásától és a szervezet érdekérvényesítő képességétől*. A hazai női érdekérvényesítés gyengeségében mindkét tényező szerepet játszik. A nőmozgalom nem mutat fel olyan tömegeket mozgósító közös célt, amelynek érdekében a politikai aktivitás kibontakozhat, és a jelenlegi politikai palettán a nőszervezetek érdekérvényesítő képessége gyenge. Az erősen atomizált magyar nőtársadalom kiszorul a hatalomhoz vezető formális és informális hálózatokból, ami nehezíti mind a hatalomba való bekerülését, mind az eredményes hatalomgyakorlást.

EGYÉNI ASPIRÁCIÓK, A POLITIKAI POZÍCIÓ VÁLLALÁSA. A nők iskolázottságának látványos emelkedésével a nagyobb mértékű női részvételhez szükséges kompetenciákkal rendelkező nők jelen vannak a magyar társadalomban, többségük mégsem vállalja a megmérettetést. A nők többsége számára *idegen a politika maskulin világa*. A képességek, készségek a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepek gyakorlásában alakulnak és csiszolódnak. A társadalmi munkamegosztás részeként a politika a férfiak világává vált, a politika gyakorlásához szükséges képességeket a férfiak tömegeiben fejlesztette ki a munkamegosztás történelmileg kialakult gyakorlata. A politika e férfiakra szabott normarendszerének fenntartása a továbbiakban már a férfiak alapvető érdekévé vált. Ezt gyakorolták be, ehhez értenek, ebben sikeresek. A nőknél lényegesen több hatalomforrást (személyes kapcsolatok, erőforrások birtoklása mint pénz, információ) akkumuláltak a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepeik és tevékenységük során. Mindennemű változás a sikerüket veszélyezteti. Ezért alapvető létérdekük a női versenytárs megjelenésének és sikeres adaptálódásának tudatos vagy tudattalan akadályozása.³⁹

A férfiak többségének lételeme a verseny, amely szintén társadalmi szerepeikből és munkamegosztási gyakorlatukból eredeztethető. A jelöltek közötti verseny a státusz értékétől, a hatalom és befolyás, az elérhető jövedelem más pozícióhoz viszonyított jellemzőitől függ. Minél magasabb szintű a pozíció, a verseny annál erőteljesebb és kíméletlenebb. A nők nem szívesen vállalják a *versenyt* a politikai pozíciókért, és *minél erőteljesebb a verseny, annál kevésbé*. A *politika világának értékrendjével*, amelyben a hazugság bocsánatos bűn,⁴⁰ a nők nagy része nem azonosul. A gyengébb versenyszellemben a készség és akarat hiánya mellett szerepet

³⁹ Az előző parlamenti ciklusban Magyar Bálint és Sándor Klára terjesztette a parlament elé a kvóták bevezetését célzó javaslatukat, amit a képviselők nem szavaztak meg. A férfi dominancia és érdekeik védelme is szerepet játszott a törvényjavaslat elutasításában.

⁴⁰ Szeptember 18-án robbant a Gyurcsány Ferenc miniszterelnök szocialista frakció körében 2006. májusban elhangzott beszédének nyilvánosságra kerülésével kapcsolatos botrány. A Sonda-Ipsos felmérése szerint a megkérdezettek közel fele (47%-a) úgy gondolta, hogy Gyurcsány Ferencnek nem kell lemondania, mert minden politikus hazudik. Elhangzott az ESTE műsorban 2006. szeptember 18-án.

TANULMÁNYOK

játszik a férfiakénál kisebb önbizalmuk, képességeik társadalmi és egyéni leértékelése.

Az egyén döntését meghatározza a *pálya vonzása, a bekerülés valószínűsége és a pályára kerülés ára*. A *pálya vonzását* az elérhető jövedelem, a pálya presztízse, a befolyás és hatalom mértéke, a munkafeltételek alakítják. A szóba jöhető jelöltek mérlegelik a befektetést és az elérhető hasznot, amit a nők és a férfiak eltérően értékelnek. A nők számára a ráfordítás–haszon mérlege kevésbé pozitív, mint a férfiak esetében. A nők inkább érzik áldozatnak a ráfordítás idejét, energiáját és költségét, a verseny kedvezőtlen következményeit (kimerülés, stressz). Családi kötöttségük miatt többet áldoznak, mint a férfiak: a politikuspálya munkakörülményei ütköznek a családi feladatok ellátásának igényével. A remélt haszon számukra nem annyira fontos, mint a férfiak számára. Közismert, hogy a nők hatalomorientációja, jövedelemaspirációja a férfiakénál gyengébb, értékrendjükben a nyílt hatalomgyakorlás kevésbé fontos helyet foglal el. Vizsgálatok szerint a vezető nők családi és baráti kapcsolataik lazulásával, romlásával, a szabadidő hiányával és egészségükkel fizetnek a sikerért. Kevesebb időt tudnak a családjukra és a barátaikra fordítani, feladják szabadidős tevékenységeiket. Kevesebbet olvasnak, néznek tévét, kevesebb időt fordítanak magukra, mint korábban vagy mint a kortárs nők (Parasumaran – Greenhaus, 1993).

A képviselőjelöltséget vállaló nőket nehéz megtalálni, mert beleolvadnak a tömegbe. A nők szívesebben rejtőzködnek, a nyilvános fellépést kevésbé szeretik és vállalják, mint a férfiak. Ahhoz, hogy a politika felfedezze őket, *láthatóvá kell válniuk*, ki kell lépniük a baráti, munkatársi komfort zónából (Harrison, 1994:124). A nők inkább kitartó munkával szeretnek kitűnni, a férfiak önmenedzseléssel, ami a politikusi előmenetel szempontjából kedvezőbb perspektívát kínál. Ez a nemi jellegzetesség a hagyományos „kint-bent” szerepmegosztás szocializáció által átörökölt maradványa.

Nem kedvez a nők többsége számára a politikus *munkaideje és időbeosztása*, amely *rendszeretlen, nehezen tervezhető*, gyakran túlnyúlik a napi nyolc órára. A korlátlan és szabálytalan munkaidőt a családos-gyermekes nők nehezen, vagy egyáltalán nem tudják és akarják teljesíteni. Helyi szinten több nő vállal azért is pozíciót, mert a munkahely közel van a lakóhelyhez, így a hosszú és rendszeretlen munkaidő-követelményt a családi elfoglaltsággal könnyebb szinkronba hozni. Ez összhangban van a nők munkahelyválasztási motívumaival. Közismert, hogy a nők inkább a lakhelyhez közel levő munkahelyet választják, akár kedvezőtlen egyéb feltételek esetén is.

A vonzó és sikeres *szerepmodellek* fontos szerepet töltenek be a nők pozícióba kerülésében mind a párt-, mind az egyéni igények szempontjából. Az Interparlamentáris Unió felméréséből úgy tűnik, hogy az országok többségében még nem rajzolták meg a *sikeres női politikus modelljét* (Inter-Parliamentary Union, 1991). A szerepmodellek kiépülése hosszabb folyamatot vesz igénybe. Az úttörőknek, akik később mintaként szolgálnak, mindenütt nehezebb dolguk volt az elfogadtatásukkal (Simms, 1993). Nincs általános, minden országra kiterjedő sikerrecept. A „sikeresség” erőteljesen függ a nemzeti tradícióktól, kultúrától, értékrendtől. Még az egyes országokban is jelentősen különböznek a sikeres

nők személyiségjegyei. Annyi bizonyos, hogy a nőknek egyszerre kell a politika versenyfeltételeinek eleget tenni és női normáknak megfelelni. Ezt támasztja alá S. Molnár Edit 1990-ben végzett felmérése, miszerint a nőktől – a férfiakhoz hasonlóan – elvárják a küzdő és vitakészséget, de az erkölcsös magánéletet, a vonzó és ápoltság megjelenését a férfiakénál hangsúlyozottabban kérik számon (1990:66). A siker ugyanakkor mást jelent a nőknek, mint a férfiaknak. A nők az elfogadottságot, a kedveltséget tekintik inkább sikernek, ami nem biztos, hogy egyúttal pártmérce szerinti eredményességet is jelent.

FORRÁSHIÁNY. Nehezíti a nők pozícióba kerülését a kampányhoz szükséges anyagi források hiánya. A *kampány* meglehetősen drága, és nemzetközi tapasztalatok szerint a nők kevesebb pénzt tudnak áldozni a kampányra (Leijenaar, 1991:101). Gyakori, hogy a kampány első fázisában a költségeket a jelöltek maguk állják. Ezt a nők kisebb fizetésük és akkumulált tőkájük miatt nem tudják vállalni nagy számban. Nehezebben tudnak szponzort szerezni, ami összefügg azzal, hogy általában nem rendelkeznek kiterjedt kapcsolatrendszerrel, és a kéz kezét mos kapcsolatépítésben a férfiaknál szűkebb körben vesznek részt. A siker kisebb valószínűsége miatt nőkbe a szponzorok ritkábban ruháznak be. Anyagi erőforrás hiányában a siker nem garantált. Ezért csak kevesen vállalkoznak a nehézségek legyőzésére, ami sok energiát és munkát igényel. Az anyagi források előteremtésében az erre a feladatra specializálódott szponzor szervezetek nagy segítséget nyújtanak.

TÁMOGATÓ INTÉZKEDÉSEK: A KVÓTARENDSZER. Nemzetközi tapasztalatok szerint támogató intézkedések nélkül a nők részvételének bővülése a politikai döntéshozatali folyamatokban meglehetősen lassú. A direkt és indirekt diszkrimináció számtalan formája jelen van ugyanis a mindennapi társadalmi gyakorlatban, beágyazódott az intézményrendszerbe és a társadalmi tudatba. Ezért sokan vélik úgy – kutatók és politikusok –, hogy eredmény eléréséhez kompenzációs intézkedésekre van szükség. A fejlett demokráciák többsége, de a fejlődő világ sok országa is alkalmaz „pozitív diszkriminációt”⁴¹ a nők és más társadalmi hátrányt elszenvedő rétegek érdekében, hogy megfelelőnek tartott arányukat biztosítsa vagy növelje. A pozitív diszkrimináció egyik formája a kvóta,⁴² amelyről

⁴¹ A direkt pozitív diszkrimináció *kötelező* vagy *ajánlott* formában közvetlenül beleavatkozik a döntéshozatali fórumok, intézmények személyzetének kiválasztásába. Nemzetközi tapasztalatok alapján négy módszere ismert: a helyfenntartás, a kinevezés, az előnyben részesítés és a kvóták alkalmazása.

⁴² Az International IDEA és a Stockholmi Egyetem 2006-ban széles körű nemzetközi adatbázist tett közzé, és sokoldalú összehasonlító elemzést végzett a kvóták alkalmazásának gyakorlatáról. A felmérés idején 73 (ezen belül 25 európai) ország 163 pártja élt kvótával a jelöltek indításakor (International IDEA, 2006:17). A szocialista Internacionálé 70 pártja jelöl meg kvótát (Socialist International Women, 2006:1-2). A kvótarendszer korszerűsítését jelenti, hogy a fejlett demokráciák több országában mindkét nemre előírják az esélyegyenlőséget, és mindkét nem 50%-os részarányát célozzák meg (Socialist International Women, 2006).

napjainkig élénk vita folyik. Előnyeit és hátrányait bőségesen tárgyalja a szakirodalom.

A kvóták elfogadása függ a politikai döntéshozatali folyamatok sajátosságaitól, a társadalmi rétegződéstől, a demokrácia fejlettségétől, a közvélemény esélyegyenlőség iránti érzékenységétől (Arioli, 1997), a politikai kultúrától, a választási rendszertől, a pártok stratégiájától. A hazai politikai kultúra még nem fogadja el a kvótákat, parlamenti képviselők az előterjesztést leszavazták, a közvélemény általában elítélően nyilatkozik a kvóták alkalmazásáról. A pozitív diszkriminációt legkönnyebben a listákon lehet érvényesíteni, de fontos feltétel, hogy a nők helyezése kedvező (befutó) legyen. Tapasztalható, hogy a hazai pártlistákon a nők helyezése ritkán jelent biztos győzelmet.

A kvóták alakítják a közvélemény szemléletét is, amelynek elfogadtatásában a média megkülönböztetett szerepet játszik. Norvég tapasztalatok szerint a mai „nőbarát szemlélet” kialakulását nagyban elősegítette a kvóták kiterjedt alkalmazása. És fordítva: nyitott és támogató társadalmi közvélemény megkönnyíti a kvóták bevezetését. Az észak-európai országok tapasztalatai azt mutatják, hogy a kvóták alkalmazása egy adott párton belül *hat a többi párt szemléletére*, még akkor is, ha azok nem jelölnek meg direkt kvótákat. Pascaud-Bécane (2000:32) ezt „dominóhatásnak” nevezi. A többi párt is nyitottabbá válik a nők jelölésére, pozícióba juttatására, sőt, *versenytenyezővé válik a párt esélyegyenlőségi politikája*.

A felsorolt tényezők sokaságából egyértelműen kitűnik, hogy a nők parlamenti részarányának növelése sokféle, egymással is összefüggő jelenség változását-változtatását igényli. Hatékony külső nyomásra nem lehet számítani. Bár az ENSZ és az Európai Unió határozatok és ajánlások sorát hozta a nők szerepének növelésére, a diszkrimináció csökkentésére, a gyakorlati végrehajtás elmaradásának semmilyen következménye nincs. Míg a költségvetési egyensúly hiányát kemény szankciók sújtják, a nők foglalkoztatására és politikai részvételére irányuló célok teljesülésének hiányát elnézően kezelik. Az Európai Unió 2020-ra megfogalmazott stratégiájában nyomokban sem lelhető meg a „gender mainstreaming” szemlélet. A nemek szerinti esélyegyenlőség kérdéseit csak érintőlegesen és túlzottan általánosan fogalmazza meg (Európai Bizottság, 2010). Ezek a tapasztalatok azt igazolják, hogy csak a belső erőkre lehet támaszkodni a nők nagyobb arányú részvételének elérésében. Ezek közül *a civil nőmozgalom megerősödése lehet a jövőben az a politikai erő, amelyik a pártokban, a kormányban és a tömegkommunikációban tudatosítja a nőpolitika és női érdekvédelem komplex rendszere kiépítésének szükségességét*.

Irodalom

- Arioli, Katherin (1997): Quotas and Gender Equality. In: Women in Law and Society. National Research Program 35 – Bulletin 3. August, 6. l.
- Ballington, Julie – Matland, Richard E. (2004): Political Parties and Special Measures: Enhancing Women’s Participation in Electoral Processes. United Nations Office of the Special Adviser on Gender Issues and Advancement of Women (OSAGI) Expert Group Meeting on „Enhancing Women’s Participation in Electoral Processes in Post-Conflict Countries. 19–22 January, Glen Cove. EGM/ELEC/2004/EP.8. 16 l.

- Craske, Nikki (2003): „Visszaférfiasodás” és a neoliberais állam Latin-Amerikában. In: Randall, Vicky – Waylen, Georgina (szerk.) (2003) 142–169. l.
- Einhorn Barbara (1993): Cinderella Goes to Market. Citizenship, Gender and Women’s Movements in East Central Europe. Verso, London, New York 280 l.
- Európai Bizottság (2010): A Bizottság Közleménye Európa 2020 – az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája. Brüsszel, 2010.3.3. COM (2010) 2020 végleges. 39 l.
- Fésűs Ágnes – Palasik Mária (2007): A nők a törvényhozás és a végrehajtás legmagasabb szintjén. In: Palasik (szerk.) (2007) 269–320. l.
- Harrison, Patricia (1994): A Seat at the Table. An Insider’s Guide for America’s New Women Leaders. Mastermedia Limited, New York, 221 l.
- http://www.guide2womenleaders.com/women_state_leaders.htm. Letöltés: 2010-06-05.
- <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>. Letöltés: 2010-07-12.
- http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_kpv.kepv_rip?P_CALL_MOD=%23KEPV_RIP&P_CKL=39&P_PCS=13&P_BIZ=null&P_NEME=1&P_EGYENI=I&P_TERULETI=I&P_ORSZAGOS=I&P_MEZO=null&P_SORREND=null. Letöltés: 2010-06-23.
- <http://www.valasztas.hu> alapján. Letöltés: 2010-05-11.
- http://www.valasztas.hu/hu/parval2010/351/351_0_index.html. Letöltés: 2010-05-11.
- IDEA (2006): „Knowledge Network” will assist women in politics. <http://www.idea.int/gender/knowledgenetwork.cfm>. Letöltés: 2006. július 20.
- Inter-Parliamentary Union (1992): Women and Political Power. Survey carried out among the 150 National Parliaments existing as of 31 October 1991. Series „Reports and Documents” No 19. Geneva, 191 l.
- Inter-Parliamentary Union (1997): Men and Women in Politics. Democracy Still in the Making. A World Comparative Study. Series „Reports and Documents” No 28. Geneva, 143 l.
- Inter-Parliamentary Union (1999): Beijing plus five: 1995–2000: a Preliminary Assessment. Inter-parliamentary Union 102nd Conference and related meetings. Berlin, 10–16.
- Inter-Parliamentary Union (2008): Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments. Series „Reports and Documents” No 54. Geneva, l.
- Koncz Katalin (2006): Nők a politikai hatalomban. Számvetés a rendszerváltástól napjainkig. Magyar Női Karrierfejlesztési Szövetség, Budapest, 2006. 452 l.
- Leijenaar, Monique (1993): A Battle for Power: Selecting Candidates in the Netherlands. In: Lovenduski, Joni – Norris, Pippa (ed.) (1993), 217–228. l.
- Lévai Katalin – Kiss Róbert (1997): Nők a közéletben. In: Lévai–Tóth (szerk.) (1997) 52–70. l.
- Lévai Katalin – Tóth István György (szerk.) (1997): Szerepváltozások. Jelentés a nők helyzetéről. Társi, Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, 169 l.
- Likestillings Radet (1990): Women’s Status in Norway, 1990. Oslo, 15 l.
- Lovenduski, Joni (1993): Introduction: the Dynamics of Gender and Party. In: Lovenduski, Joni – Norris, Pippa (ed.) (1993), 1–15. l.
- Lovenduski, Joni – Norris, Pippa (1993): Gender and Party Politics. Sage Publications, London – Thousand Oaks – New Delhi, 358 l.
- Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.) (2005): Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2005. Társi, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 255 l.
- Nash, Kate (2003): Túl a liberalizmuson? Feminista demokraciaelemletek. In: Randall Vicky – Waylen Georgina (szerk.) (2003) 70–86. l.
- Nelson, Barbara – Chowdhury, Najma (1994): Women in Politics Worldwide. New Haven and London: Yale University Press, 818 l.
- Norris, Pippa (1993): Conclusions: Comparing Legislative Recruitment. In: Lovenduski, Joni – Norris, Pippa (ed.) (1993), 309–330. l.

TANULMÁNYOK

- Palasik Mária (szerk.) (2007): A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon. Napvilág Kiadó, Budapest, 537 l.
- Palasik Mária (2007): Nők a parlamentben (1920–1990). In: Palasik (szerk.) (2007) 227–257. l.
- Parasumaran, Saroj – Greenhaus, Jeffrey H. (1993): Personal Portrait: The Life-Style of teh Women Manager. In: Fagenson (1993) 186–211. l.
- Pascaud-Bécane, Geneviève (2000): Participation of women in political life. An assessment of developments in national parliaments, political parties, governments and the Inter-Parliamentary Union, five years after the Fourth World Conference on Women. Secretariat, 8. Inter-parliamentary Union, Geneva, February, 61 l.
- Pongrácz Tiborné (2005): Nemi szerepek társadalmi megítélése. Egy nemzetközi összehasonlító vizsgálat tapasztalatai. In: Nagy – Pongrácz – Tóth (szerk.) (2005) 73–86. l.
- Pongrácz Tiborné (2010): Munka és család a vélemények tükrében. Tudomány a gyarapodó nemzetért. Előadó- és vitaülés. Budapest, november 8.
- Randall, Vicky (2003): Társadalmi nem és hatalom: a nők politikai részvétele. In: Randall Vicky – Waylen Georgina (szerk.) (2003) 252–278. l.
- Randall, Vicky – Waylen, Georgina (szerk.) (2003): Társadalmi nem, politika és állam. Feminista társadalomtudományi tanulmányok. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest, 286 l.
- Siemienska, Renata (1999): Elites and Women in Democratizing Post-communist Societies. *International Review of Sociology*, Vol. 9. no. 2. 197–219. l.
- Simms, Marian (1993): Two Steps Forward, One Step Back: Women and the Australian Party System. In: Lovenduski, Joni – Norris, Pippa (1993), 16–34. l.
- S. Molnár Édit (1990): Kell-e több politikusnő? *Jel-Kép*, 3. szám 58–67. l.
- Socialist International Women (2006): The Quota System. Member parties that have introduced a quota system for women (as of May 2006). <http://www.socintwomen.org.uk/QUOTA/QUOTAEng1.html>. Letöltés: 2006. július 17.
- Sperling, Valerie (2003): Női mozgalmak és az állam Oroszországban az átrendeződés időszakában. In: Randall Vicky – Waylen Georgina (szerk.) (2003) 200–227. l.
- Sullerot, Evelyne (1983): A női nem. Tények és kérdőjelek. Gondolat Kiadó
- Woodward, Alison E. (2001): A nemek közötti egyensúly megteremtése. Útmutató a döntéshozatal kiegyensúlyozásához. Strasbourg, március 12. EG-S-BP (2001) 1 prov. 67 l.